

4. Левицька Л. В. Підготовка вчителів до інклюзивної практики в НУШ. Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2020. № 4. С. 5–10.
5. Савченко О. Я. Інклюзивна практика в викладанні технологій у початковій школі. Нова українська школа. 2024. № 2. С. 20–25.

DOI 10.70286/EOSS-27.10.2025.003

## ТОПОПОЕТИКА ДИХОТОМІЇ «МІСЦЕ VS ПРОСТІР» ОЛЕКСІЯ ДОВГОГО

**Строкаль Олександр**

к. філол.н., асистент

Кафедра української мови та прикладної лінгвістики  
ННІФ КНУ імені Тараса Шевченка, Україна

Топосна організація художнього авторського простору для сучасної лінгвістики становить значний науково-методологічний інтерес, пов'язаний із осмисленням таких категорій, як топос, локус і час та існуванням на теренах філософсько-наукової думки різнотлумачень розгляданих понять. Зачасту топос осмислюють у його взаємозв'язку з категорією хронотопу – так, Д. Боклах розглядає топос як часово-просторову сингулярність, яка, на відміну від моноконструктів, має менші локальні характеристики – складники його семантичного ядра [1, с. 250]. Як бачимо, категорія топосу пов'язана як і з просторовими, так і з часовими величинами – зокрема, за допомогою просторових координат, у функції яких можуть виступати і векторні показники, і певні об'єкти матеріального світу, топос набуває своєї матеріально вираженої локальної фіксації як «оречевлений» простір, характер взаємодії і функційна значущість компонентів якого детермінуються часовими координатами або ж параметрами. Завдяки такій його особливості доволі часто, ведучи мову про топос, дослідники зосереджуються, передусім, на розгляді його просторових показників. Проте зауважимо, що саме характер взаємодії складників топосу, у тому числі індивідів, визначається відповідними часовими особливостями – так, залежно від зображуваного часового відтинку в художньому тексті, його персонажі надають ту чи іншу оцінку об'єктам і явищам, які заповнюють означений простір. Як наслідок, дослідники підкреслюють його (простору) соціальну спрямованість, оскільки власне характер соціальної взаємодії в межах певної просторової реальності дозволяє вести мову саме про топос, а не простір.

М. Колінько, розглядаючи топос як поняття соціальної топології і наголошуючи на важливості встановлення взаємозв'язку між такими поняттями, як топос, річ у ньому, межа, загальне і конкретне, акцентує та детермінації першого культурною картиною світу певної спільноти [4, с. 35], що цілком

перегукується зі словами В. Лобсієн про те, що топоси це ідеї, цінності, переконання, концепції, менталітет, вірування, повсякденні стереотипи, елементи загальноприйнятої мудрості, які однаково присутні в свідомості, мовах і текстах [7, р. 71].

Ведучи мову про просторову організацію того чи іншого топосу, з огляду на вищеназвані структурні особливості останнього, неможливо оминати питання одного з основних компонентів просторової його площини – локусу. Як зазначає Д. Боклах, під локусом розуміється будь-який уведений у художній текст автором простір, що має видимо чи умовно окреслені межі території. Рецепція локусу, за його словами, створюється завдяки суб'єктивному баченню ліричним суб'єктом конкретного місця в часовій ретроспекції з відсиленнями до буттєвого досвіду та пам'яті [2, с. 194]. Як бачимо зі сказаного, локус (або місце) по відношенню до простору виступає певною «вторинною» величиною – його складником.

Однак, як слушно зауважує Т. Крессвелл, означений традиційних підхід до аналізу дихотомії місце vs простір перевертають навспак філософи феноменологічної традиції, послідовники Гайдеггера та Мерло-Понті, які розглядають простір як сутність, сформовану з реальності місця, яке виступає тут фундаментальним і первинним, тоді як простір є тим, що з'являється переходом, як своєрідний зв'язок між місцями [6, pp. 326-329]. Як показує проведений нами аналіз поетичних контекстів Олексія Довгого, саме такий погляд на характер взаємодії місця та простору дозволяє не лише повніше й глибше зрозуміти значущість того чи іншого авторського образу, а й простежити створення митцем за допомогою введення в поетичний контекст відповідних лексем-актуалізаторів нових художніх реальностей – власне авторських топосів, які сюжетно розгортаються з того чи іншого вербалізованого локусу, творячи нову реальність – новий авторський міф.

Яскравою ілюстрацією сказаного може бути поезія О. Довгого «Хліб», у якій простежуємо, як за допомогою низки субстантивних вербалізаторів із локативною семантикою «село», «двір», «вулиця», «хата» та ін. автор формує ідилічний образ українського села як художньо-поетичний макролокус, трансформований контекстом у сакральний для ліричного суб'єкта топос зі своїми героями, локаціями та цінностями, порівняймо: «Коли в селі печуть домашній хліб, / Ним пахнуть двір, і вулиця, і хата... / І запах той, духмяно-кислуватий, / Ми несемо через десятки літ. / Ним пахнуть руки матері й земля, / Селянська піч і спомини дитячі...» [3, с. 363]. Центральним образом-детермінантом ідейно-ціннісної організації зображуваного топосу виступає хліб, який в українській національно-культурній традиції є символом добробуту, гостинності, хлібосољства, культурних, первісних здобутків, астральної тріади, місяця, сонця, Господа, людського життя, святості, радості, щастя, здоров'я та багатства, а також обрядовим знаком [5, с. 831]. В аналізованому контексті цей образ актуалізується як назвою самого вірша (що, власне, і визначає його як

базовий детермінантний складник топосу), так і низкою контекстних слововживань, покликаних експлікувати його додаткові характеристики та властивості – напр. «домашній хліб».

Означений топос у контексті міфопоетичної космологічної структури можна інтерпретувати як авторський центр його художнього всесвіту, репрезентованого в межах розгляданого поетичного тексту, читаємо: «Бо в нім природи щонайвища суть / І найсвятіший витвір то людини. / Хлібина – сонце в небі України, / Всі погляди на велич і красу» [3, с. 363]. У цитованих рядках десубстантивний дериват «хлібина» та субстантив «сонце», ужиті як підмет й іменна частина присудка, лінгвально посилюють ціннісну зачуцність образу хліба й дозволяють митцеві актуалізувати через представлений локус неба розглядааний топос.

Як бачимо з проведеного аналізу, в художньому тексті зображувані автором локуси, виступаючи формально змістово-образними компонентами топосу самого вірша, здатні контекстуально «розгортатися» в ту або іншу топосну структуру завдяки поетичним авторським конотаціям.

### Список використаних джерел

1. Боклах, Д. (2016). Дефініції і взаємозв'язок категорій топосу, локусів, хронотопу міста та їх реалізація у міському тексті художнього твору. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія, 74, 249–257. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILEA=&2\\_S21STR=VKhIFL\\_2016\\_74\\_57](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=VKhIFL_2016_74_57).
2. Боклах, Д. (2019). Цивілізаційні типи локусів міста у творчості Т. Шевченка: поетика художньої організації локальних елементів топосу. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис», 6, 18–26. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-3>.
3. Довгий, О. (2009). Вибрані твори: Т. 3. Дереворити. Київ: Укр. письменник.
4. Колінько, (2018). Топос як поняття соціальної топології. Мультиверсум. Філософський альманах, 3–4, 32–44. DOI: <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2018.3-4.03>.
5. Коцур, В. Потапенко, О., Куйбіда, В. (Ред.). (2015). Енциклопедичний словник символів культури України. ФОП Гаврищенко В.М.
6. Cresswell, T. (2017). Towards Topopoetics: Space, Place and the Poem. Place, Space, and Hermeneutics. Publisher: Springer International. Pages 319–325. DOI: [https://doi.org/10.1007/978-3-319-52214-2\\_23](https://doi.org/10.1007/978-3-319-52214-2_23).
- Lobsien, V. (2021). Topopoetics. Early Modern Allegory and Classical Meanings. eTopoi - Journal for Ancient Studies, 9, 71–86. DOI: <http://dx.doi.org/10.17169/refubium-29548>.